

Šiame numery:

Washingtono sutartis religijų istorijos atžvilgiu.
 Antano Maceinos raštas poezijai apginti.
 Rašytojo Antano Vaičiulaičio pokalbis su rašytoju Mariumi Katiliškiu.
 M. Dobužinskio teatrinio meno penkiasdešimtmetis.
 Kazio Bradūno eilėraščiai.
 Vilniaus universitetas Chicagoje.
 Laimos Rastenytės recitalis.
 Muzika ir drama "Emilijoj Platerytėj".

Kertinė Parastė

Washingtono sutartis religijų istorijos požiūriu

Tokie įvykiai kaip Izraelio, Egipto ir JAV sutartis meta savo šešėlį ir atėję ir galbūt kuria ateitį. Trijų žmonių rankos, sudėtos kartu Washingtono, vaizduoja trijų didelių religinių kultūrų sandėrę, kurios tokiame lygyje berods niekada nėra buvę. Čia krikščioniška, islamiška ir žydiška sąrangos, suvereniniame lygyje, kaip lygus su lygiu, daro plataus masto susitarimą. Žinoma, ši sutartis gali būti rytoj sulaužyta. Tačiau ji gali ir nebūti sulaužyta ir reikštis istorijoje kaip nors panašiai, kaip reikšėsi Konstantino Didžiojo ediktas, duodęs krikščionims laisvę, kaip "Magna Charta" — sutartis tarp karaliaus ir visuomenės Anglijoje ar dar kaip nors panašiai.

Pamąstykime, ką ši sutartis gali reikšti religinės kultūros atžvilgiu. Šios trys kultūros buvo karo stovyje viena kitos atžvilgiu per tūkstantmečius. Tame kare ne visada veikė ginklai, bet visada veikė dvasiniai ginklai: karais nesiskaitymas, kartais nepašymas ar gili neapykanta.

Keistas dalykas, kad visos šios kultūros turi vieną bendrą savo kilmės dokumentą, būtent — Senąjį Testamentą. Tačiau jos jį skirtingai interpretuoja. Mes čia negalime leisti į visas interpretavimo pailavas, tačiau nesunkiai galime pastebėti pagrindines šių interpretacijų linijas.

Islamas pripažįsta Jėzų, bet be jo tragiško realizmo. Jie netiki, kad Jėzus buvo prikaltas prie kryžiaus. Tai musulmonams yra per daug prieštaringa juos valdančiam visagaliu Dievu sampratai. Šitokia Kristaus pažeminimo ir kartu protingos Dievo apvaizdos pažėidimo jie negali pripažinti. Jeigu pasak Korano, žydai ką ir prikalė prie kryžiaus, tai jau nebuvo Jėzus, o šiaip kas nors.

Žydų santykis su Jėzumi yra labai tragiškas ir kartu labai artimas. Jie negali nei jo pripažinti,

pretuoja kaip pozityvų, galiojančių įstatymą. Jis išlaiko jų tautą iki šios dienos. Gana teisingai sau atstovavo Washingtono Begimas, sutarties pasirašymo proga, paskaitydamas 126 psalmę. Ši psalmė dėkoja Dievui už belaisvių grąžinimą ir reiškia džiaugsmą, kad net pagonyms nustebe kalbas tarp savęs, matydami kokius nuostabių dalykus Dievas jiems yra padaręs.

Krikščionys ir Sen. Testamentą žiūri greičiau istoriniu požiūriu. Jie Sen. Testamentą vertina kaip tos dieviškos intervencijos pradžia, kurios atstovai jie dabar yra. Krikščionių interpretacija skiriasi nuo to, kokiai denominacijai kas priklauso. Vieni aiškina labiau žodiškai, kiti labiau dalykiškai. Vieni labiau priartėja pranašiskam S. Testamento aiškinimui, kiti įstatyminiam. Kat. Bažnyčioje S. Testamento aiškinimas įvairuoja šimtmečiais, žiūrint to, kokias problemas tenka spręsti. Taip senaisiais amžiais Sen. Testamentui buvo skiriama mažiau dėmesio, o naujaisiais amžiais to dėmesio atsirado gana daug. Šalia to visos šios trys kultūros: islamas, žydija ir krikščionybė yra paliestos dar vieno istorinio fakto, kurios, jį pripažindamos ar ne, yra jo veikiamos. Tai yra Jėzus Kristus. Pažiūrėkime, kaip jos į šį faktą reaguoja.

Islamas pripažįsta Jėzų, bet be jo tragiško realizmo. Jie netiki, kad Jėzus buvo prikaltas prie kryžiaus. Tai musulmonams yra per daug prieštaringa juos valdančiam visagaliu Dievu sampratai. Šitokia Kristaus pažeminimo ir kartu protingos Dievo apvaizdos pažėidimo jie negali pripažinti. Jeigu pasak Korano, žydai ką ir prikalė prie kryžiaus, tai jau nebuvo Jėzus, o šiaip kas nors.

Žydų santykis su Jėzumi yra labai tragiškas ir kartu labai artimas. Jie negali nei jo pripažinti,

pretuoja kaip pozityvų, galiojančių įstatymą. Jis išlaiko jų tautą iki šios dienos. Gana teisingai sau atstovavo Washingtono Begimas, sutarties pasirašymo proga, paskaitydamas 126 psalmę. Ši psalmė dėkoja Dievui už belaisvių grąžinimą ir reiškia džiaugsmą, kad net pagonyms nustebe kalbas tarp savęs, matydami kokius nuostabių dalykus Dievas jiems yra padaręs.

Antanas Maceina

'Idėjinės impotencijos' priekaištas mūsų poetams

Praėjusių metų "Draugo" laureato — Anatolijaus Kairo — žodis, įteikiant jam premiją už romaną "Po Damoklo kardą" (1978 m. bal. 23 d.), yra būdingas keletu atžvilgių: meilinumui dvasiškams, Maironio aukštiniui, amerikoniškosios aplinkos kritika, pasitikėjimu savimi, o svarbiausia — tremties poezijos panieka. Pralaidami visus kitus šios beveik simbolinės kalbos sandus, stabtelėsime šį sykį tik prie mūsų poezijos nuvertinimo, kurį skaitydamos žmogus tiesiog nežinau ką manyti. Ko siekia A. Kairys savo žodžiu: pasijuokti iš savęs ar pajuokti kitus, laukdamas atveiko? Lig šiol tokios atveikos nebuvo. Matyt, klausytojai aną kalbą iš tikro suprato kaip savęs paties patyčią, išreikštą, sakysime, kad ir tokiu sakiniu: "Aš pradėdau nuo savęs. Sėdu prie mašinėlės, įsuku popierį ir tuojau išrašu du žodžius: A. NATOLIJUS KAIRYS. Ir pradžia jau padaryta. Ir gera pradžia." Tai girdint, galima, be abejo, šypotis ir nekreipti į tai didesnio dėmesio.

Tačiau šalia šios savijukos A. Kairys kreipiasi savo kalboje ir į mūsų poetus jau rūšiai barančiu žodžiu: "O ką veikia dabartiniai mūsų rašytojai ir poetai, leiskite paklausti viešai? Ar kūrbinė potencija ištesina idėjinę impotenciją, leiskite paklausti viešai?" Šis pakartotinis viešas klausimas reikalauja ir viešo atsakymo, tuo labiau, kad kaltinamas idėjinė impotencija yra labai sunkus: koks gi čia poetas, jei yra "idėjinis impotentas"? Betgi kodėl A. Kairys tokį priekaištą toms sviedęs? Kas jis: tikrovė ar išmonė? O gal noras kreipti mūsų poeziją tam tikra linkme? — Atsakyti į šį klausimą bus galima, tik apibūdinus mūsų santykį su dailiosios literatūros, pirmoje eilėje poezijos, veikalais.

Poezijai yra reikalinga ne tik kritika, vertinanti jos kūrybinį svorį, bet ir interpretacija, svars-

ti, nei jo visiškai išsižadėti. Pripažinti jį jo negali ypač dėl jo dieviškumo. Dievo samprata ju kyla klausimas, kaip krikščioniškai kultūrai reikšia šis teisinis susitikimas su savo tūkstantmečiais priešais. Žinoma, Washingtono sutartis nėra religinė, bet ji yra visuomeniška, o tai paliečia visas kultūros sritis, religijos ne išskiriant.

Pagrindinis vaidmuo šioje naujoje teisinėje aikštėje tenka žydams. Jie yra natūralūs ryšinininkai tarp Vakarų kultūros ir Artimųjų Rytų pasaulio. Izraelio žydai yra vakariečiai, taigi tos kultūros atstovai. Visos modernios Vakarų kultūros idėjinės srovės yra šiandien kartu ir žydiškos visuomenės srovės. Ir jeigu jiems pasiseks rasti su savo senais giminaičiais semitais teisinį santykiavimą, jie pasida-

Vytautas K. Jonynas

Detalė iš skulptūros — bareljefinio mūralio Staten Island, New York.

Sėdintis sugrįžimas

Nuotrauka V. Mažello

tanti jos idėjinį gylį. Šios dvi literatūrinės pareigos yra sąlygamos viena kitos: kritika parodo interpretaciją, nurodant, kuris veiklas yra tikros kūrybos išdava; interpretacija atbaigia kritika, atskleidžiamas, ko kionis idėjoms kūrinys yra priekiamas savo atvirumu. Be kritikos poezija būtų tarsi išskulti, bet neišvėtyti jėgai: grūdai pro pelus būtų sunkiai išžiūrimi. Be interpretacijos poezija liktų tik smaguriavimas laisvalaikio valandomis, nežadinančs noro galybės su autoriumi, padarant jį savos pasaulėžvalgos bei pasaulėjautos arba dalimi, arba priešingybe. Be kritikos mūsų užgožtų eilėraščių, sugadindami mūsų skonį ir nustelbdami kūrėjus. Be interpretacijos kūrėjai liktų mūsų būvio pakraštėje, tarsi ne jie

mums kalbėtų apie būvį pačiais giliausiais žodžiais. Poezija pasiekia savo pilnatvę tik tada, kai rošia interpretaciją, nurodant, kuris veiklas yra tikros kūrybos išdava; interpretacija atbaigia kritika, atskleidžiamas, ko kionis idėjoms kūrinys yra priekiamas savo atvirumu. Be kritikos poezija būtų tarsi išskulti, bet neišvėtyti jėgai: grūdai pro pelus būtų sunkiai išžiūrimi. Be interpretacijos poezija liktų tik smaguriavimas laisvalaikio valandomis, nežadinančs noro galybės su autoriumi, padarant jį savos pasaulėžvalgos bei pasaulėjautos arba dalimi, arba priešingybe. Be kritikos mūsų užgožtų eilėraščių, sugadindami mūsų skonį ir nustelbdami kūrėjus. Be interpretacijos kūrėjai liktų mūsų būvio pakraštėje, tarsi ne jie

Zvelgdami nūn į mūsų, jau svetur gimusią poeziją, aiškiai regime šios pusiausvyros stoka, būtent: kritika yra nustelbusi interpretaciją. Tiesa, poezijos interpretacija niekad nesame buvę turtingi, net ne Lietuvoje. Tačiau ypač skurdūs šia prasme esame pasidare tremtyje. Išskyrus apžvalginio ir antologinio pobūdžio rinkinius, kaip "Tremties metai" (1947), "Žemė" (1951), "Lietuvių literatūra svetur" (1968), Lietuvių poezija išsiviję (1971), ir vieną kitą ilgėlesnį straipsnį "Aiduose" ar "Metimyse", negalėtume pasigirti

jokia išsamesne to ar kito poeto kūrybinės visumos interpretacija. Net ir stambus dvitomis dr. Jono Griniaus veikalas "Veidai ir problemos lietuvių literatūroje" (1973-77) eina daugiau visuomeniška istorinės sklaidos, o mažiau gelminės interpretacijos keliu. Gal tik V. Mykolaičio - Putino kūrybai skirta studija (p. 117-267) padvelkia kiek interpretacine dvasia. Manydamas turįs skirtingą metodą arba prieigą prie meno kūrinio ("ka autorius norėjo pasakyti") ir šio metodo ištikimai laikydamasis, dr. J. Griniaus savaime tolstu nuo interpretacijos, kuri yra ne atspėjimas to, kas jau yra, o pratęsimas to, kas dar telpa kūrinio atvirybėje. Nes kūrinys visados yra daugiau, negu kūrėjo noras. Pastūmėti šį "daugiau" priekiu, jį išvystyti ir

jokia išsamesne to ar kito poeto kūrybinės visumos interpretacija. Net ir stambus dvitomis dr. Jono Griniaus veikalas "Veidai ir problemos lietuvių literatūroje" (1973-77) eina daugiau visuomeniška istorinės sklaidos, o mažiau gelminės interpretacijos keliu. Gal tik V. Mykolaičio - Putino kūrybai skirta studija (p. 117-267) padvelkia kiek interpretacine dvasia. Manydamas turįs skirtingą metodą arba prieigą prie meno kūrinio ("ka autorius norėjo pasakyti") ir šio metodo ištikimai laikydamasis, dr. J. Griniaus savaime tolstu nuo interpretacijos, kuri yra ne atspėjimas to, kas jau yra, o pratęsimas to, kas dar telpa kūrinio atvirybėje. Nes kūrinys visados yra daugiau, negu kūrėjo noras. Pastūmėti šį "daugiau" priekiu, jį išvystyti ir

Sunku mums būtų aptarti, ką iš šios sutarties savo kultūrai laimės islamas, giliau jo nepažįstant. Bet ir jis, be abejo, turės pokeičių Dievo sąvoką i Kristaus sąvoką. Kaip beatsakytume į šį priekaištą, bet tai ligi šiol dar ne-reiškę bedievybės. Tačiau šiandien Vakarų kultūra yra pavojūne prarasti dieviškumą ir Kristujimąs, jei jų pranašiskumas liautųsi buvęs jo globojamų žmonių varovu.

V. Bgd.

kūrinio atvirybę paversti savokiniu pavidalu yra interpretacijos uždavinys.

Interpretacija gali — ir net turi — nustebinti ir patį kūrėją, jei tik šis gauna progos su ja susipažinti, kaip V. Mykolaitį — Putiną yra kartą nustebinusi vieno jo kūrinio interpretacija, apie kurią jis pats vėliau šitaip atsiliepė, gražiai nusakydamas ir pačios interpretacijos esmę: "Kaip kartais aukštos kultūros kritikas sugeba pagilinti kūrinio turinį ir daug ką savo idėti į nagrinėjamą kūrinį. Net nuostabu, kiek turinio X... sugeba išspausti iš šio mano... veikalėlio". (Šie žodžiai yra V. Mykolaičio rašyti 1965 metais; tačiau dėl tam tikrų priežasčių praleidžiu čia interpretuoto varda, interpretuotojo kūrinio pavadinimą ir šaltinį, iš kurio citata yra paimta). V. Mykolaičio - Putino vartojami žodžiai "pagilinti", "idėti", "išspausti" kaip tik ir išreiškia — vaizdingai, bet teisingai — interpretuotojo santykį su literatūros veikalu. Stingant interpretacijos, stinga kūrinio pagilimo bei jo praplėtimo ir tuo pačiu stinga skaitytojų galimybės kūrinį ne tik pasmaguriuoti, bet ir juo gyventi — teigiamu ar neigiamu būdu. Tokiu atveju čirūnys esti paliekamas recenzentų "malonei", kuri jį skaitytojui tik pristato, neakindama šiojo žvelgti į jo gelmę, kadangi recenzija paprastai gelmės ne neatveria. Tuo būdu praslysta visuomenės akis ne tik skirtingos to ar kito poeto savybės, bet kartais ir pats to ar kito poeto poezijos pobūdis.

Taip yra atsitikę, pavyzdžiui, su vad. "naująja" arba "nūdiene" mūsų poezija. Kalbant iš esmės, poezija nėra nei "nauja" ar "sena", nei "nūdiene" ar "praėjusi"; poezija yra tik arba gera, arba bloga. Gera gi poezija visados yra nūdiene. Kiek metų, sakysime, turi šis posmas (vertimas):

"Saulutė gali leistis ir tekėti:
 Bet mums, kai nusileis šviesa
 trumputė,
 Reikės miegoti amžinąją
 naktį".

Žmogaus laikinybė bei negrįžamybė, palyginus ją su gamtos nuolatiniu kartojimusi, yra jaučiama bei reiškia ne tik šiandien. Ji taip lygiai buvo jaučiama ir išreikšta V.G. Catullo (84-54 pr. Kr.) prieš du tūkstančius metų nesenančiais žodžiais (originalas):

"Soles occidere et redire
 possunt:
 nobis, cum semel occidit
 brevis lux,
 nox est perpetua una
 dormienda".

Poezijoje nesensta ne tik motyvai. Nesensta joje net eilėdaros lytis. Ir šiandien galima rasti hegzametru; ir šiandien galima kurti sonetu, trioletu, tarcinu, rubajatu ir t.t. ir t.t. Tik reikia gerai kurti — kaip ir seniau.

Antra vertus, ne viena poetinė lytis neturi "monopolio". Kiekvienos istorijos tarpinis vis ieškosi kitokių poetinės išraiškos priemonių. Nei rimas, nei metras nėra poezijai esminiai sandai. Ilgus amžius rimo iš viso nežinota. Metro normų mūsų liaudies dainos. Vaizdų sankloda kinta pagal kintančią kūrėjo pasaulėjautą. Jei tad šiandien poezija ieškosi kitokios išraiškos, negu seniau, (Nubelta į 2 psl.)

Poezijai apginti

(Atkelta iš 1 psl.).

tai šis ieškojimas dar nieko nepasako apie 'radinio' kūrybinį svorį. Jis gali būti reikšmingas, jis gali būti ir niekam netikęs — kaip ir seniau. Sakysime, senesniu būdu parašytas posmas, atitinkas visas vad. 'klasikinės' eilėdaros taisykles, "Dar naktis, dar tamsu, Neramu ir baisu. O kada laukiamoji Diena pradės šviesti? Kur tavęs, mylimoji, Ieškoti, kur skrist? Bet naktis, dar tamsu, Neramu ir baisu — Nežinau, kur man skrist" (XY, 1961 m.).

yra tiek pat poetiškai nevertingas, kaip ir tolimesnis, parašytas 'naujuoju' būdu:

"Romantikų sukurti garsai virsta išaštrintais peiliais, savimi pasitilinti ranka skrodinui pasiruošus, smegenis atveria plonu, plonu piūviu, pro kuri nenoriai ima sunktis kraujas" (XY, 1977 m.).

Poezijos vertė priklauso nuo kūjo galios, o ne nuo tokios ar kitokios jos lyties. Ir 'naujoviškai' rašant, galima sukurti meninės vertės kūrinių, šį tikėjimą stiprina, pavyzdžiui, kad ir trumputis Egles Juodvalkytės eilėraščių:

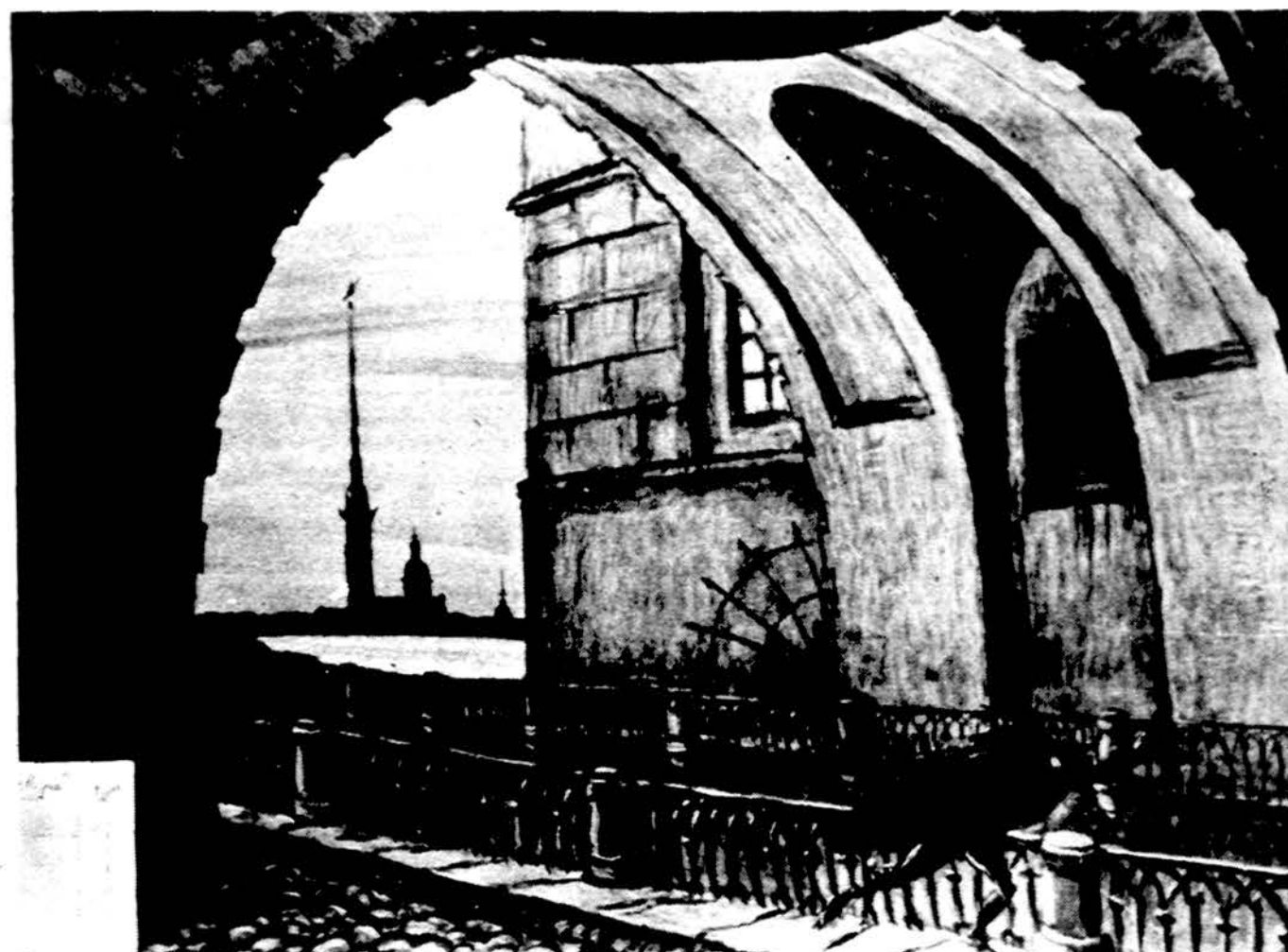
"Trapas dramblio kauko vėduoklė prasiskleisdama virpteli kaip virpteli ir sustingsta menulio spindulys užgavęs nakties tamsą" ("Aidai" 1978 m. nr. 5, p.196)

Atrodo, kad vad. 'naujoji' poezija savo esme yra panaši į kiniečių tapybą, kurioje brūkšniai plonučiai, spalvos švelnutes; kad 'naujojo' poeto pasaulėjauta yra labai subtili ir kad todėl jos išraiškinis pavaldas pasiseka tik tada, kai yra 'piešiamas' ne vakarietiškojo G. Rouault ir P. Picasso, net ne M. Chagall (plg. "Jaunavedžiai"), bet 'kinitieškuoju' būdu, vadinasi, ne drebiant tirštus spalvas (pvz. "rytą per vidurius šovė skausmas", X. Y.), bet jas tapant 'akvarelių' technika (pvz. "lietumi pražydo krūmas", D. Sadūnaitė). Tačiau visa tai išaiškinti, pagrįsti, ap-

būdinti galima tik išsamia nūdienės poezijos interpretacija. Tuo tarpu tokios interpretacijos mums kaip tik ir stinga.

Todėl ne vienas susidaro įspūdis, esą mūsų dienų poezija yra atsąji, uždara (hermetinė), suraizgyta, paisanti mados (snobinė), mįslinga savo vaizdais, reikalinga atspėti ir t.t. (plg. Dr. Jonas Grinius, Veidai ir problemos II, p. 398-473). Galimas daiktas, kad ne vienas šios poezijos kūrėjas toks iš tikrųjų ir yra. Tačiau jei 'naujojoje' poezijoje esama nemaža, dr. Jono Grinio žodžiais tariant, raizgalynių (plg. "Aidai" 1978, nr. 10, p. 475), tai reikia nepamiršti, kad 'senojoje' poezijoje dar daugiau esama raizgalynių. Bet perengima naivybė ir neperengima raizgalynė stovi toje pačioje meninės vertės plotmėje. Be to, kaip savo metu yra ir tai nurodęs A. Dambrasas — Jaktas, genijus gali parašyti ir niekalų; tik eiliakalys negali parašyti genialių dalykų. Interpretacija tuo ir skiriasi nuo recenzijos, kad ji stengiasi apibūdinti tiek atskirą kūrėją, tiek to ar kito meno poeziją ne pagal niekalus, o pagal geriausiai vykusius kūrinius. Nes tik šiuose — ne niekaluose — atsiskleidžia tiek asmenys, tiek istorinio tarpsnio dvasinė sankloda. O kas galėtų teigti, jog nėra sukurta genialių dalykų ir 'naujojoje' poezijoje? Gal dar ne mūsų literatūroje, gal dar tik kitų tautų. Bet argi nelaukėme šimtmečius, kol pražydo mūsų 'klasikinė' poezija? Kiekvienas stilius turi savo augimo laiką, kol suklesti. Tai tinka ir 'naujamajam' stiliui — tiek mene apskritai, tiek poezijoje skirtingai.

Pataikavimas madai arba snobizmas yra visados buvęs meno mirtis. Tačiau jis yra neišvengiamas, kaip ir kiekviena piktlozė. Argi anos visos dedikacijos 16-17 šimtmečio karaliams, kunigaikščiams, vyskupams nėra feodalinis snobizmas? Bet kuri mūsų būsena, net pilna kančios bei tragikos, virsta galų gale mada, ir kas reikalauja ja sekti yra snobas, net jei jo reikalavimas ir lietuviškai klišiškai įdėjęs. Tuo savaime artėjame prie šio straipsnio įvadė minėto 'idėjinės impotencijos' priekaišto. Nes mūsų poezija yra peikiama ne tik formos atžvilgiu (raizgalynė), bet ir turinio atžvilgiu (idėjiškai impotenti).

Mistilavus Dobuzinskis (1875-1967)

"Kanalų" dekoracijų eskizas 1925 m. Kaune. Akvarelė kartone, 64,5 X 49,5. Nuotr. V. Maželis

tenti). Nuostabu, kad abu priekaištai kyla iš to paties šaltinio: iš stokos interpretacijos, vadinasi gilesnio žvilgio į poezijos esmę bei paskirtį.

2

Idėjiškai 'impotenti' A. Kairys vadina mūsų tremties poeziją ryšium su Maironiu. Maironis — poeto (ne žmogaus ar kūnigo!) reikšmės tautiniam mūsų atgimimui niekas neneigia, bet niekas jos nei tiek neperveda kaip A. Kairys:

"Maironis išmė Lietuvos iš kūdikystės lopšio. Jis ją išgydė nuo tautinės mažakraujystės! Maironis, ne kas kitas, įpūtė jaunimui laisvės troškulį, uždegė tautą pasitikėjimu savo jėgomis, įlepusiojo prigesusį tautos laukimą naujo ir laisvo gyvenimo viltimi. Maironis savo poezija sužadino meilę savajam kraštui, kaip niekas prieš jį. Jis priklėbė iš miego tautos savimi pasididžiavimą, praeities garbę. Jo poezija ir dainos žavėjo ir šaukė visus pabusti, atgimti, pakilti į sviesą ir laisvę. Tūkstančiai savanorių padėjo žagres ir, paėmę ginklus, stojo kovon už savo valstybės idealą... Ir visa tai padarė Maironis. Vienas žmogus prabilo, ir visa tauta sukilo."

Vienas? Būtų neprasminga vesti ginčą šiuo klausimu. Kiekvienas jaučia ir žino, kad mūsų tautinio atgimimo istorija — nuo "Aušros" ligi nepriklausomybės akto — nėra 'vieno žmogaus' istorija ir kad šis 'vienas žmogus' rado

atgarsio tik todėl, kad tauta buvo jau pabudusi ir toliau buvo akinama daugelio asmenų ir jų veikalu, daugelio institucijų ir jų pastangų bei darbų.

Tad Maironio akivaizdoje A. Kairys ir klausia mūsų poetus:

"O ką veikia dabartiniai mūsų rašytojai ir poetai, leiskite paklausti viešai? Ar iš visų poetų, o jų išievojų priskaitoma iki 150, atsirast bent vienas, kuris paliudys dabartį naują giesmę savo broliams, kaip uždainavo Maironis? Ar bent vienas duos naują žodį ir idėją šiam laikmečiui, kaip Maironis davė anam? Ar dabartinės poetai atras idealą ir prasmę šių dienų Lietuvai, kaip atrado Maironis tada? Tiesa, kūrybinės jėgos turime gana. Daug knygų išleidžiame, kasmet pasirodo nemaža poezijos rinkinių, pralenkiančių vienas kitą gražiomis iliustracijomis. Taigi, kūrybinė potencialia pasigėrėtina. Bet ar kūrybinė potencialia išleista idėjinė impotencija, leiskite paklausti viešai?"

Norėdamos pagrįsti šį kaltinimą, A. Kairys pastebi, kad "literatūros paskirtis apskritai, o poezijos konkrečiai ne vien estetinė 'menas menui' prasmė, bet, kaip teisingai suprato Maironis, ir idėjinė". Ir štai, šia idėjinę prasmę kaip tik nusikalsta mūsų poetai tremtyje. Ką jie veikia, A. Kairys nepasako. Jis tik teigia, esą jie nesugeba ar nenorį duoti naujo šūkio ir idėjos "šiam laikmečiui". Trumpai tariant, jie esą idėjiškai impotentai....

Kai prieš 28-rius metus dr.

Juozas Girnius rašė įvadą "Zemė" (Los Angeles 1951), jis ieškojo naujai mūsų poezijai vardo; poezijai, vis labiau ryškėjantjai tremtyje ir vis labiau slėgiamai tėvynės netekimo. Ir pavadino ją "idėjinę poeziją" (p. 32). Paaiškindamas, kodėl renkasi šį apibūdinimą ir kokias prasmes reiktų jį suprasti, J. Girnius rašo:

"Buvo idėjinė ir maironinė generacijos poezija. Bet ano poeto nerūpėjo specialiai leisti į minties gelmes. Griežčiau tariant, jiems to ir nereikėjo. Pačios bendrosios tautinio atgimimo idėjos buvo iškilusios lygiai visuose. Pakako anuometiniam poetui suteikti šioms idėjomis tik gražią ir tuo pačiu sugestvią išraišką."

Greičiau šios poezijos centre st-

bet koks minties susubtilinimas greičiau būtų ją padaręs mažiau prieinamą. Ogi visuomeninė poezija nori visus pasiekti. Todėl visuomeniniai poetai ir lieka labiau būkli, negu minties poetai, savo įtakos platumą apmokėdami mažesniu savo kūrybos gilumu" (p. 32-33).

Kuo tad skiriasi tremties poezijos idėjingumas nuo Maironio ir jo kartos poetų idėjingumo? J. Girnius į šį klausimą atsako: posūkiu "minties gilumoni" (P. 34) ir "prasmės rūpestiu" (p. 40). Nes tremties poetai, palikę tėvynę, anaipol negrįžo Maironio būklėn. Yra visiškai kas kita gyventi pavergtoje tėvynėje ir gyventi už tėvynės sienų, nebūtinai vilties į ją — net ir pavergta — grįžti. Maironio padėtis buvo mūsų padėtis. Todėl ir mūsų santykis su tėvynė nėra jo santykis. Netekti poetui tėvynės nėra tas pat, kas tėvnei netekti politinės laisvės. Pavergtoje tėvynėje kurias poetas gali kelti "milžinus iš kapų" (A. Kairys). Svetur blaškysis poetas būtų pamaiva, mėgindamas nešti Lietuvai "sviesą ir tiesą", kaip to nori A. Kairys. Teisingai šį skirtumą nusakė J. Girnius: "Naujoji mūsų poezija, nors ir nebūdama ex professo visuomeninė, pačiu savo gimtosios žemės palikimo skausmo išdavinimu daugiau mums pasako, negu galėtų pasakyti ir oficialieji patriotizmo daininai" (p. 32). O jį pasako daugiau todėl, kad tėvynės netekimas atskleidžia žmogui jo praeinamybę bei laikinybę visu aki-vaizdumu: buvoti svetur reiškia buvoti užėjoje — "ire albergan-do", kaip tai nusakė savo būvį šv. Pranciškus Asyžietis. Štai kodėl mūsų poezijoje, kilusioje "užėjoje" pastogėje, nebedainuojami, pasak J. Girniaus, "nei visuomeniniai kovos šūkiai, nei asmeniniai laimės sielvartai". Greičiau šios poezijos centre sto-

vi metafizinė žmogaus likimo problema" (p. 42). Trumpiau sakant, "tai žmogaus praeinamybės poezija" (p. 43).

Tai, kas čia J. Girniaus pasakytą apie mūsų tremties poezijos pradžią 1951 metais, tinka visam ilgokam jos keliui — ligi pat šios dienos. Leistas minties gilumon savąjį, klausiti žmogaus buvimo prasmės savo turiniu būtu ir liko šios poezijos savybės. Tiesa, ne vienas poetas papildė savo idėjų ir gryną patriotiką. Ir vis dėlto ne ji teikia būdingą veidą nei ventri pavergtoje tėvynėje, nei ventri už tėvynės sienų, nebūtinai vilties į ją — net ir pavergta — grįžti. Maironio padėtis buvo mūsų padėtis. Todėl ir mūsų santykis su tėvynė nėra jo santykis. Netekti poetui tėvynės nėra tas pat, kas tėvnei netekti politinės laisvės. Pavergtoje tėvynėje kurias poetas gali kelti "milžinus iš kapų" (A. Kairys). Svetur blaškysis poetas būtų pamaiva, mėgindamas nešti Lietuvai "sviesą ir tiesą", kaip to nori A. Kairys. Teisingai šį skirtumą nusakė J. Girnius: "Naujoji mūsų poezija, nors ir nebūdama ex professo visuomeninė, pačiu savo gimtosios žemės palikimo skausmo išdavinimu daugiau mums pasako, negu galėtų pasakyti ir oficialieji patriotizmo daininai" (p. 32). O jį pasako daugiau todėl, kad tėvynės netekimas atskleidžia žmogui jo praeinamybę bei laikinybę visu aki-vaizdumu: buvoti svetur reiškia buvoti užėjoje — "ire albergan-do", kaip tai nusakė savo būvį šv. Pranciškus Asyžietis. Štai kodėl mūsų poezijoje, kilusioje "užėjoje" pastogėje, nebedainuojami, pasak J. Girniaus, "nei visuomeniniai kovos šūkiai, nei asmeniniai laimės sielvartai". Greičiau šios poezijos centre sto-

(Nuokelta į 4 psl.)

Pokalbis su Marium Katiliškiu

(Tęsinys iš praeito šeštadienio)

Dijokas, be milžiniškos nosies, turėjo dar meilę turtui, nors neišmanė, kam reikės ją palikti. Nei pačios, nei vaikų. Tik vėliau, jau artėjant į šešias dešimtis, kaimynai eguliai apvedino su senmerge iš turtingo ūkio pačiam pakuršy. Jo pasoda patyrelė buvo užversta kviečių maišais, linų pundeliais, lašinių paltimis, kumpiais, kuriuos išsiveždavo žydukas Eizikas iš Žagarės, kad keliautų savo ruožtu toliau į Mintaują, Liepoją.

Visą dešiniąją Tyrelio pusę jis totaliai išdrožė karo metais. Penki rubliai, mokėk grynais ant stalo, nusikirk ir vežkis. Ko gi daugiau muzikui bereikėjo? Vietoje vienos jis tąją pačią sąskaita nusileisdavo dar dvi — tris, kad užsimokėtų pajudejimas iš namų. Pravažiavus Damelių mišką ir Juodeikių sodžių, kėlias kniubo pakalnėn.

— Kokia didelė kaimenė avių! Gal tai kokio dvaro? — šūktelėjau.

— Tai gervės, vaike. Jos perisi Tyrelyje, — paaiškino senasis.

Vėliau, eilgį išgijus iš patyrelės, jis apsisėjo praamžinai senoje sėdyboje, kur ilgus metus gyveno Kaukmanis. Galėjo sau ramiai gyventi ir plėšikauti dar bent pora šimtų metų, jei nebūtų susidėjęs su bertonininkais, kuriuos mūsų liaudis vadino kolčakais. Nekoks ten Katiliškių

miškas, bet seniai užteko ir to. Mano senasis darydavo tikrai gerą gruzdėtišką alų, kokio nemokėjo pasidaryti žagariečiai. Pradėjęs smilkti dūmėliui iš viralinės kamino, pradėdavo lankyti kaimynėliai. Tai to pasikolinti, tai to pasiteirauti. Košiant alų į statines, tėvas prileisdavo kelis palivotus asočius rūgstančio alaus, kurs tada būdavo labai skanus, kad nuneščiau artimiausiems kaimynams kostuvių. Asotis didelis ir labai sunkus mano nekokioms rankoms, tad pakely, po lašiuoka, po kitą, nuliedavau ant žemės.

Tėvo alų mėgo ir egulis Dijokas. Jo nereikėdavo kviesti, patsai prisistatydavo. Po trejeto stiklinių jo nosis atsiremdavo į stalą. Nedaugiau bereikėjo ir maniškui.

Apie auksiniais privarytą abrakinę tarbą galėjo būti didelė teisybė. Jam pasimirus ir man turėjus garbę jam iškasti duobę, ir užkasti, raktuvėje nepastebėjau abrakinės tarbos su auksiniais. Aukso nenusineš, sako, į kapus. Nenusinešė nei Dijokas. Tačiau, po tėvo mirties, trys jo vaikai, du dideli kaip žardai, o vidurinis tikras krupis, aiškiai į tėvą pasivedęs, man švilpiniuojant populiarią melodiją, ir stabtelėjus, tarė:

— Faitkau fafelk...

Visi dijkaiukai neištarė kai kurių raidžių. Taip, bet jie tuojau įniko supirkinėti žemės ir statyti. Baltomis sienomis, raudonomis

čerpėmis dengti pastatai rėžėsi visoje apylinkėje. Kad jie buvo nagingi, nėra ko sakyti.

— Esate vienas iš žodinių mūsų rašytojų, panašiai kaip Pulgis Andriusis, ir tas žodis jūsų beletristikoje yra vešlus, lyg iš žemės išaugęs, ar iš neišsėjamų liaudies versmų. Ir į jūsų sakinį tas žodžio įvairumas įsilepia taip natūraliai, — neatrodo, kad sąmoningai būtumėte rankiojęs retesnius žodžius savo raštams pamarginti. Papasakokite, kaip jums susikrovė šis žodžio sodrumas. Jei atsimenate, duokite kurio nors savo retesnio žodžio istoriją.

— Koks čia žodžiumas? Gyvendamas tarp žmonių, su jais ir bendravau jų kalba. Susinti savo kalbos nenoriu ir tai būtų nusikaltimas. Daugelis skundžiasi, kad galybės mano žodžių nesupanta. Kuo aš dėtas, kad nesupanta? Tiek ir tiek retų, nuostabių žodžių turiu atidėti, kad garbusis skaitytojas suprastų. Kitą tiek redaktorai ir leidėjai nubrauko, baimindamiesi netekti skaitytojų. Žinau tikrai retų žodžių, kuriuos gal tik Dr. Petras Jonikas ir dar keletas žino. Bet kas man iš to? Su siaubu prisimenu, kokių slavybių ir germanizmų jovalų mūsų šviesuomenė kalbėdavo Lietuvoje. Tik išskėjęs koją iš laivo, žodelyti NE pakeičia NO. Lankiausi kokių ten reikalu pas kaimynus, o šie ką tik buvo iš stoties parsivežę savo bičiulį, atvykusį iš Vokietijos. Svetėdas nuolankiai paklausė: "Panisinka, ar nemažnėtų padzvaniti tilponu tavorščui? "Mažna, mažna" — atsakė šeimininkė, mokytojavusi nebetkokiose

Kauno mokyklose, ponelis gi, baigęs Klaipėdos Pedagoginį institutą. Angliškai jie dar nemokėjo, tad kalbėjosi lietuviškai.

Kaip susikrovė žodžio sodrumas? Nežinau. Greičiausiai kalta mano prigimtis. Būdamas praeikau negabus svetimos kalbos, turiau neužmiršti savosios.

Šlykščiausia, kai savo gimtąją, nuostabią kalbą stengiasi suderti visais imanomais būdais, manydami, kad tai mandru,

originalu, žmonės aukšto išsilavinimo.

— Marius! Padavai ti žaigaluką.

— Kur, ką? — ir nuejau, palikęs seną pažįstamą bičiulį, filosofijos mokytoją daktarą, žinomą dramaturgą.

— Lietuvių rašytojų metraštyje "Tremties metai" (1947) sakoma, kad pirmas mūsų apsakymėlis pasirodė 1932 metais "Trimis". Taigi, ir literatūrą žengėte anksti, — tada buvote 17 metų vyrukas. Įdomu, kas jus patraukė į rašytojų kelią, ir gal atmintis siekia, kas jums daugiausia knietėjo tuose pirmuose kūriniuose. Ir ar galėtumėte nurodyti kurį lietuvių rašytoją, anais laikais jus itin žavėjusi ar dariusi įtakos? Ir kitų tautų rašytojų?

— Taip, pirmasis apsakymėlis pasirodė 1932 metais, o metais prieš tai, 1931 metais, Šiauliuose ejęs savaitraštis "Naujiems", redaguojamas Petro Kežinaičio, atspausdino eilėraščių ir prašė daugiau. Kad tai socialistų laikraštis, man nieko nesakė, nes nieko tada neišmaniau apie socializmą ar kitą. Pusbrolis Aleksius, būdamas septyniolikos metų, susirėjęs su motina, išėjo savanoriu. Grįžęs su visokiais žymeniais už narsumą ir sumanumą, neišitekdamas savyje, šiuplių klebono patariamais, nutarė steigti knygynėlį. Visokiais keliais susikaciojęs kelis šimtus knygų, Šiauliuose pasigamino antspaudą, kuriame buvo įrežta "Jaunimo kuopelė ATŽALA". Jaunuomenė knygas grobstė vienas kitam iš rankų, ypač klebonui iš sakyklos paskelbus, kad yra įsteigta tokia kuopelė, kad skaityti ir šviestųsi. Tik Aleksius išsibeldus Argentinėn, viskas nuėjo vėjais. Kartą grįžtant iš

M. Dobuzinskio parodė, Vincent Astor galerijoje, Lincoln Centre, New Yorka.

Nuotr. V. Maželis

Marius Katiliškis pokario metais Freiburge, Vokietijoje

Penkiasdešimtmetis M. Dobužinskio teatrinio meno

K. ZOROMSKIS

Šiandien antrą New Yorko Lincoln Centro viešąją biblioteką ir Performing Arts muziejų mini Mstislavo Dobužinskio jubiliejų.

Nelengva būtų rašyti apie M. Dobužinskį pirmą grynai laikraščio, išpušio, neįsipažinimą į tai, kas jau parašyta taip atsargiai ir kruopščiai surengtoje parodoje. Tai padarė anos parodos katalogo autoriai: Tbor E. Wood ir prof. Aleksis Rannit. Žurnalisto greitumo atveju, ar bebūtų įmanoma ko nors išpušingumo pridėti, turint galvoje nepasikartojimą. Tai stiprus ir taiklus įvadas. Bet kaip norėtusi patarti mūsų „Draugo“ redaktoriui padaryti to kataloginio teksto vertimą? Tuo būtų pasitarnauta žmonėms, kurie šios parodos nematė ir minėto katalogo įvado paskaitę negalėjo. Aišku, tai mano asmeninė sugestija, o nemanau, kad dėl to būtų suklydęs. Kalbant apie M. Dobužinskio meną, nemanoma būtų apibūdinti devynioliktojo šimtmečio pabaigos ir dviejų dešimtųjų pradžios rusų kultūrinio vystymosi arba bent jau kryptimi pasiektų rezultatų, ypač St. Petersburg.

Petrapilyje M. Dobužinskis ir pradėjo savo meninę karjerą, nors paties meno daugiau mokėsi Vakaruose negu Petrapilyje.

Kyla klausimas, ir tai būtų gal plati tema, kokiame nors knisliam autoriui surinkus dar galimus rasti duomenis, kas, kur ir kaip nutiko, kad M. Dobužinskis 1902 m., įsikurdamas Petrapilyje iš karto „atsistoją ant kojų“ ir užmezga ryšius su ano meto geriausiais dailės vardais. Dobužinskis patenka į Benois, Diagilevo ir visų kitų „Mir Iskustva“ kultūrininkų „High society“. Taigi prie baltųjų ir išsamesnės M. Dobužinskio biografijos reikėtų šias jo meninės karjeros pradžios galimai iširti ir pridėti, jeigu dar ne.

Man gali atrodyti, kad M. Dobužinskio tėvas Marijonas (o tėlo tėkū jis buvo ne tik senosios

Gleb Derujinsky

Mstislavo Dobužinskio bustas jo darbų parodoje, Lincoln Centre, New Yorke.

Nuotr. V. Maželis

Lietuvos bajoras, bet ir caro artlerijos generolas) galėjo turėti gerų kontaktų su Dvaru. Bet toks spėjiojimas galėtų būti vienas tas prasmės, kad visuose kraštuose „peredvižnikams“ (gubiniškai) visada sugebėjo prisilinkti arčiau Dvaro. Iš kitos pusės ne-reikėtų pamiršti, kad „Mir Iskustva“ sąjūdis buvo novatoriškas: pats revoliucingiausias to laiko St. Petersburg. Tai buvo sąjūdis, nubrukęs senas tradicijas ir susidomėjęs visu kuo, kas naujesnio vykdė Vakaruose, — sąjūdis, kuris propagavo kiekvieną naują išmislą Vakarų mene. (Čia reikėtų taip pat iširti, kaip ir tai reagavo Dvaras).

Ne vien teatralai, kaip Diagilevas ar Stanislavskis, čia išaugo; „Mir Iskustva“ lopšiuose gimė ir užaugo dailininkai — kaip Chagallis, Malevičius ir kiti: suprematistų idėjos bei darbai ne daug kuo skyrėsi nuo kubistų... Tagi „Mir Iskustva“ grupė Petrapilyje yra naujųjų ir naujų dievų Olimpas ir Panteonas — kaip vokiečių Bauhaus. Ne vien M. Dobužinskis tuo laiku važiuoja studijuoti meno į Muencheną: apie tą patį laiką Muenchenė mokėsi ir Kandinskis, ir Jevlens-

kis. Net pas tą patį mokytoją... Didesniam kuriozui...

Kadangi ši grupė buvo, saky-tume, revoliucinė ir visiškai priešingybė „peredvižnikams“, tai-gi ir M. Dobužinskio tėvo — ba-joro ir generolo kontaktų gali-mybių prielaida galėtų būti ne-tikra, nors ir yra žinoma, kad ge-nerolas Marijonas Dobužinskis do-mėjosi daugiausia apšvieta, neiš-jungiant ir Lietuvos istorijos, ir jau pats dar mažą Mstislavą mo-kė piešti.

Kitas kampas — gal net pats svarbiausias — būtų: kur, kaip ir kada M. Dobužinskis susitiko ir susidraugavo su Benois, su Diagilevu ar Stanislavskiu? Vien faktas, kad M. Dobužinskis buvo intymus jų draugas, yra per ma-ža. Šalia suminėtu detalių išsa-mesnė studija duotų pilnesnį vaizdą apie paties kūrėjo kelią: kaip jauno talento gabumai pa-tenka į likimo ratą ir kiek jam visa tai padeda arba kenkia.

Kad toks padėjimas „Mir Iskustva“ sferose yra buvęs prakti-kuojamas, parodo to paties M. Do-bužinskio laikysena M. K. Čiurlio-nio atveju.

Išsivaizduokim, kad M. Dobužinskio Petrapilyje — arba iš vi-so — nebūtų buvęs? Ar būtų ta-da, bent šiuo sulojęs apie M. K. Čiurlionį sunaikintoje ir viso pa-saulio pamirštoje Lietuvoje? Ar būtų tas pats Benois, bent patio-je pradžioje, pastebėjęs tokio M. K. Čiurlionio atsiradimą Petrapi-lyje? Vargu. O tokiame įtarime aš va turiu pagrindo iš to paties Benois pasakymo patioje pirmo-je apybraižoje apie Čiurlionį: „Esu prašomas parašyti apie Čiurlionį...“ O tai lyg ir reikštų, kad užsiangavęs kritikas kone norėtų nusiplauti rankas nuo pirmą sykį sutikto dailininko.

Tai kas gi tada tas prašytojas, jeigu ne M. Dobužinskis? Tai pa-tyzdys, iš kurio turėtume visi pa-simokyti: vienas lietuvis padeda kitam lietuviui, pastebėjęs jo ver-tės atskleidimo galimybes. Dobužinskis atsikviečia M. K. Čiurlio-nį ir Petrapijį ir jam visokeriopa padeda.

Aleksis Rannit čia minimos dabartinės M. Dobužinskio paro-dos kataloge gana tiksliai ir idio-miai apibūdina M. Dobužinskio teatrinės dekoracijos meną: sun-

ku būtų ką nors kitiškesnio ir parašyti, neįpuolant į paralelę arba pakartojimą to paties. Bet vieną detalę prie viso to dar no-rėtusi pridėti, kūr, mano supra-timu, galėtų būti ne tik reikš-minga, bet ir lemiamą M. Dabužinskio teatriniam mene.

M. Dobužinskis naudoja žemą horizontą. Ilgą laiką ir dažnai pa-galvodavau, kur yra M. Dobužinskio teatrališkumo konstruktyvioji paslaptis? Kaip didžiama pastebi, jis labai tikslus detalėse ir puikiai žino geros detalės ver-tę: pilnos simbolinės mistikos, su-keliantios teatrui reikalingą dra-minę įtampą. Jo dekoraciniai es-kiškai yra ne vien tik kruopščiai išbaigti, dekoratyvūs piešiniai. Ten beveik visuomet užtiksimė ir „vaidintojų“ figūras stovin-čias kaip tik tose dramatinės įtampos vietose. Ir jie — tie vai-dintojai — yra integrali dalis tos teatrinės tikrovės. Ne šiaip sau, dėl išmiery vaizdumo, pastatyti manekenai. Bendroje saveikoje jie sudaro tą dramatinę įtampą, o kartu ir tą simbolinį mistici-zmą. Bet man vis dingojosi, kad Dobužinskio teatrinio monumen-talumo paslaptis ne čia. Kol po ilgesnio stebėjimo nustatčiau, jog tai yra grynai perspektyvinė to dramatiškumo logika: M. Dabužinskio horizonto žemumas. Ir, manau, kad šis mintis ne atsitik-tinė: jau daugiau kaip dešimtį metų dėstau perspektyvą meno mokykloje.

M. Dobužinskio dekoraciniai škiškai, taigai kostiumų piešiniai, net daugelis jo peizažų turi vi-sur labai žemą horizontą: vieno ketvirtadalis, ar net vieno penk-tadalio piešinyje užimamos hori-zontaliosios erdvės, o beveik nie-kada neperlipantys vidurio. Tai padaro M. Dobužinskį Ponu: jis žūri ir daiktus iš sėdinčios pozicijos: ant kėdės — vieno ketvirta-dalio ir, kaip koks viziris, ant grin-dų pagavėlės — vieno penktada-lio. Šitoks pažvelgimas į daiktus arba jų teatrinę visumą juos su-monumentalina, sukilnina, su-dramatina ir suteikia daugiau te-atrinės mistikos bei simbolikos. Bet tokiame veiksmui reikia turėti reikalingą dozė nuovokos ir po-lėkio: M. Dobužinskiui, kaip at-rodė, to nestokojo.

M. Dobužinskis

Teatriniai eskizai

Nuotr. V. Maželis

Linksmai ir elegiška

KAZYS BRADONAS

UŽGAVENIŲ KARNAVALAS LIETUVOJE

*Meškininkai su meška atėjo,
Ir kitokie maišos vaidiniai:
Žydai, Velnias, Mirtis.
Žvengia švyti, spardos, šokinėja,
Giltinei išpirdamas dantis.*

*Dreba sienos, gėsta lampa nuo mūs juoko:
Kaip dabar čia — Giltinė, o be dantų!
Tik staiga džiūgavimas nutūko,
Šmėkštelėjo kaukės languose —
Miršta žydai Velnio naguose.*

*Miršta jis be kunigo, be rabino,
Nepalaukėtytas ir nepalaimintas ranka.
Bet kai Gervė širdį jam palabino,
Vėl pašoko kaip karšta kulka.*

*O jau atvežtas atidarytas karstas —
Ką dabar guldysim jo dugne?
Ir eglėskius jie man po kojų barsto —
Būlikt žmonės — tik jau ne mane!*

*Giltinė į grabą, vyrai!
Vožia žydai jai šventa lenta,
Ir Mirtis į karstą svyrą, svyrą —
Viens, du, trys — ir užkaltą,
Ant kaukolės išbarstyti pelėnai —
Dūlim ir dainuokim, amžinai!..*

ELEGISKI POKŠTAI

*Kada gyvenimas jau aiškus,
Kai suprasta net jojo pabaiga —
Dar noris kirsti pokštus vaikščius:
Plaukti laivais išdžiūrusia vaga,*

*Paversti žirgu mažą skruzdėlę,
Pasėt rūgį tuščiam karste
Ir mirtį, amžiną pajudėlę,
Nupiešti skaisčia saulute...*

*Bet aš be žirgo — tik ant balno,
Po debesų skara šlapia,
Vienas ant pliko smėlio kalno,
Ties kalną semiančia upe.*

Gruzdžių, tėvas užsuko į Norvaišius, savo gimtinę. Apšmėrinėjau visus pašalius ir užsikoriau ant aukšto. Man rūpėjo knygos. Ant spalvų mėtėsi dvi, nuplėšytai viršelėliai. Viena buvo „Istorika apysaka Algimantas“, išleista Shenandoah, Pa. 1902. Sudaryta iš penkių nestorų knygų, o mano rastoji buvo antra, tad pradėjau skaityti ne nuo pradžios, ir taip ji man patiko, kad perskaičiau, kol grįžome iš Norvaišių. Antroji, itin stora, bet po keletą lapų iš pradžios ir pabaigos nuplėšta. O skaitant ji mane taip gaudino, kad net motiniukė susirūpino. Vėliau išsiaiškinau, kad tai buvo niekas kitas, o „Ben Hur“. Nei kas man knietėjo, nei siekiau ką nors iškelti. Rašinėju gal dėl to, kad nepažinau kortų ir nemokėjau kortuoti. Visi gerieji lietuvių rašytojai žavėjo, ką čia ir skaityti. Pamenu tik, kad kartą apmaudingai išsitariau — kad sugebėčiau rašyti taip kaip Petras Cvirka, tai ko bereikėtų...

Ar vėję įtakos ar ne, ką aš dabar galiu žinoti, bet tokie vardai ne mane vieną veikė: Selma Lagerloef, August Gailit, Knut Hamšun, Victor Hugo.

Man tiesiogiai su jūsų beletristika susipažinti pasitaikė „Naujojoje Romuvoje“, kai redaktorius Juozas Keliuotis padavė man jūsų iš kažkurios provincijos atsiųstus, tirstai parašytus laštus ir paklausė nuomonės. Man iš tos atsiųstos novelės ar apsakymo lig šiol išliko jūsų aprašomo pasaulio, gamtos gaivumo išpušis. Tad kai kurie kritikai ankstesnėje jūsų beletristikoje vanda impresionizmo ženklų. Kiti vėliau įžvelgė ir ekspresionizmo. Galutinėje išvadoje jums turbūt pasiliks realisto rašytojo vardas.

Žmonėse vyrauja nuomonė, kad realistas savo kūryboje laikosi tikrų atsitikimų ar istorijų, kiti net specialiai renkasi medžiagą, dokumentuojasi. Taigi, kaip jūs: ar jūsų būsimos kūrinio pasaulis jums išauga per ilgesnį laiką, be kokio ypatingo ieškojimo to ar kito siužeto, ar gal jus stuktelia ir įžiebta

Vagabundizmo dionos, karai pašaligus, Europoje. Prie Vokietijos ir Šveicarijos sienos. Iš kairės į dešinę: Petras Žlobas, Stasys Džugas ir Marius Katiliskis. Viršuje — tie patys kažkur Alpių auktybėse.

staiga koks nors konkretus atsitikimas? Ir šalia konkrečių įvykių, kiek jūsų kūryboje turi vietos netikėtumas, fantazija? Sakysime, kai aprašote Užgavėnių scenas, — ar esate tai pats matęs, ar tik iš pasakojimų girdėjęs? Taip pat: kiek jūsų knygose yra autobiografinio elemento, pavyzdžiui, „Išėjusiems negrįžti“?

— Tegul kiti sprendžia koks aš impresionistas ar koks kitoks istas. Niekad dėl to nesivarginau. Savęs nelaukau tikru rašytoju, o tik priebėgomis kai ką parašančiu. Negaliu kaip rašytojas Jurgis Jankus (jo paties pasakojimu) rašyti apsielvinojės kojas šilta antklode. Mane vadina buitiniu rašytoju, kas turbūt teisybė, nes būti pažįstu. Eruditas ir garsus poetas Antanas Rūkas mane vaizdžiausiai apibūdino: „Ko jūs norit iš jo daugiau, gerieji žmonės, jis rašo tai, ką težino. Vargšas samaučka“. Kai kada nedora mintis sekioja ilgą laiką, dėliojant ją vienaip ir kitaip ir dešimteriopai, kol imi ir užbaigi. Panašiai buvo su „Miškais ateina ruduo“. Metus ir kitus klaukiausiam metalo gausme ir žlegėjime, troškinančių dūmų smarveje, ištisinuose darbininkų keiksmuose dėsčiojau situacijas, personažus, išėjimus, liūdnai pagalvodamas, kad vietoje suvirintų spyruoklių galėčiau padaryti kai ką geresnio. Tada visuotinis atleidimas! Meksikiečiai ir portorikiečiai, tik jiems teįmanomu tempu totaliai nusisproge, rykavo: Eviva porca Madona! Gracias Dios! Reikėjo pasisaugoti jų peilio. Buvo pats pavasario polaidis, nė į lauką išeiti. Tad sėdau prie popierių. Šešias savaites užtruko, kol prisivariau iki galo. Paskutinius dvidešimt mašinraščio

puslapių parašiau per naktį ir padėjau tasą. Nespėjus dorai užsnūsti, telefonas. Kuo skubiausiai ligoninė. Slykščiai negraži sesuo, baltu abitu, paklausė. Vardas? Nelemta amerikiečių mada iš karto pasakyti vardą. Jei žinotum, kas ateis, tai parinktum, ar Kęstutis ir Birutė, ar Jūratė ir Kastytis. Akys tebesišmeizė mano herojė Agnė, tai ir pasakiau. Užtelėjusi duktė prikaišiodavo, kodėl tokį negražų vardą jai parinkom. Na, kad taip išėjo. Yra kitas vardas Kristina, tai gali vadintis Kris.

„Tonikas“ pasivažinėjimas senas, geras laikas Vokietijoje. Už vėžėjo karietoje Marius Katiliskis ir Stasys Džugas.

Užgavėnių kelius, bent savame krašte, esu išmaišęs atsakančiai, tik jūsų primintame vaizdelyje pati pabaiga girdėta iš kitų. Esu naudojęs gyvus, tebeįgyvendinamus žmones ir įvykius, kad daugelis atpažindavo save. Esu gavęs laiškus ir telefonu grąsinimų ir išspėjimų. Vienas ypatingai putojo, priešakaudamas paduoti į teismą, kad kalėjime atvėsčiau. Bet vėrdai pakeisti, ką tu padarysi, žmogeliau.

Rašymas nieko gero neatnešė, tik įvairių nepatogumų. Daviau sutikimą žmonėms, susimanusiems išleisti mano knygą Lietuvoje, galvodamas, kad rašau visiems lietuviams, ne tik tai sau jai čionajos. Pasirodo besama tokios organizacijos ar draugijos, įskundusios mane tiesiog FBI. Du kartu buvau smulkiai tardomas, — viena, fabriko raštinėje, darbo metu. Pirmiausia išėjo nieko neslėpti, nes apie mane jie žino nuo užgimimo dienos, viską, iki nago juodumo. Jeigu žinot, tai kurių vėlnių jūs norit? Kokias sumas esu gavęs iš Lietuvos, kiek pastoviai gaunu kas savaitę, kas mėnesį? Eik tamstele su manim prie preso, sveriančio du šimtu tonų, kapojančio smulkias dalis, ir kai prarasi keletą pirštų, sužinosi, kaip užsidirbu duoną sau ir šeimai. Agentas atsisprąsė, kad tai jo nemalonius darbas, kai yra įskundimai. Artimas bičiulis Kanadoje susibaudėlių susirinkime pareiškė nutraukias visus ligišiolinius saitus su tautos išdaviku. Man tik palengvėjo, atpuolė kelionės Kanadon.

Autobiografinio elemento perdėm apstū, tik daug ko atsisakant, pramačius laukiančių nesmagumų.

Bus daugiau

